

НЕОБХОДИМО РАЗЯСНЕНИЕ

В книжка осма на списание „Литературна мисъл“ от 1976 г. е поместена статията на Симеон Хаджикосев „Проблеми на българската символика и на символическата естетика“. Бих искал да взема отношение към нея, доколкото Хаджикосев разглежда и моите преценки за символизъм въобще и за българския символизъм в частност.

Българският автор се е запознал само с една моя статия, озаглавена „Европейският символизъм“ („Литературна мисъл“, кн. 1, 1975) и с автореферата към дисертацията ми на тема „Българският символизъм с оглед развитието на европейския символизъм“, защитена успешно през 1976 г. Ако той беше прочел цялата дисертация, екземпляр от която има в Народната библиотека „Кирил и Методий“, очевидно щеше да бъде по-прецизен в оценките си за моите схващания по въпроса. Хаджикосев пише, че „картината на френската поезия по времето, когато възниква символизъмът“, при мене е „твърде механична и неточна“ (стр. 38 от поменатата статия). Ако той имаше по-цялостна представа за целия ми труд, щеше да види, че аз съм отделил достатъчно място за нейните особености. А статията ми „Европейският символизъм“ представя само фрагмент от първата глава на моята дисертация и поради това не е още повод за преценки, които засягат възгледите ми като цяло. В дисертацията ми Хаджикосев можеше да намери цитирано и коментирано стихотворението на Лъоконт дьо Лил „Ниобе“ в неговата първа и втора редакция. Чрез него аз подчертавам трансформацията на поетовото разбиране за ролята на изкуството в обществото. Втората редакция на стихотворението показва вече, че дьо Лил пренебрегва ангажирания характер на изкуството.

В стремежа си да създам реална картина на френската литература по времето, когато възниква символизъмът, в моята дисертация аз представям поетиката и естетиката на парнасизма, илюстрирани от самия Лъоконт дьо Лил. Същевременно подчертавам и техните връзки с немския идеализъм и романтизъм, както и елементите на новаторство, обусловени от Просвещението. Многократно се спирам на вниманието, което парнасизъмът проявява спрямо формалните ценности на поезията; изтъквам неговия естетизиращ дух.

Чрез Флобер. чието творчество е синтез на естетизъм и позитивизъм, се стига до Бодлер, доразвил преобладаващата естетическа тенденция до мистицизъм. И този мистицизъм е своеобразен, защото съчетава силния позитивистичен компонент с един антинаучен дух. На Бодлер, който заедно с Маларме и Рембо е първенец на модерната поезия, посвещавам 18 страници от дисертацията. В тях излагам подробно Бодлеровата естетическа мисъл, нейните предшественици и вдъхновители в лицето на просветителите и романтиците; правя и коментар на няколко негови по-характерни стихотворения. Тръвайки от Бодлер, аз разглеждам Маларме и Рембо, които осъществяват на практика теоретичните концепции на барда на модерната поезия.

Хаджикосев ме упреква за „неверен превод на Gleichnis“. Аз не знам немски и доколкото съм цитирал Гьоте, съм се осланил на прочутия руски символист Вячеслав Иванов, написал за италианската енциклопедия статията за символизма. Той превежда на италиански немското „Gleichnis“ като „Simbolo“ (на български — символ). Смятам, че този превод отговаря напълно на духа на стихотворението на Бодлер „Съотношение“, което се посочва от символистите за първообразец на символическата поезия. Тъкмо за „сходство, подобие, притча“ (С. Х.) става дума. Самият Хаджикосев сякаш не усеща колко си противоречи, когато пише: „И благодарение на символите художникът долавя сходство между „съответстващите“ вещи, което е плод на организирания операции на човешкия ум, породени по пътя на интуицията. Така възниква и Бодлеровата теория за „универсалните аналогии“, която изцяло се възприема от Маларме“ (подчертаното мое — Л. Д. Г). Мисля, че Хаджикосев много теоретизира върху значението на думата „символ“, върху точната класификация на различните символисти, а изпуска пред вид същественото в поетиката и в естетическата реализация на тяхната поезия — противоречива, както са противоречиви и времената, през които те живеят. Знае се, че символистите са теоретизирали много, но малко от техните изводи са били интерпретирани художествено в произведенията им. На стр. 39

в моята дисертация Хаджикосев можеше да прочете: „Символизъмът не е изкуството на символа в механичния смисъл на думата. Тогава това би означавало действителната мисъл да се постигне посредством речник на многозначни знаци и образи, без да са групирани като в подсъзнанието, без анализ, без компаративистично усилие да се назоват. В този смисъл без съмнение е изпълнен символизъмът на Рембо, Маларме, може би и на Герлен, но не и на един Самен или на един Ж. Лафорг.“ И в своята статия (стр. 41) Хаджикосев сякаш подкрепя горенаписаното: „Нека припомним само две от признанията на френската критика за невъзможността ѝ да намери достатъчно широка и гъвкава формулировка за разнообразните литературни феномени, назовани с общото понятие „символизъм“. Най-големият критик и теоретик на символизма във Франция — Реми дьо Гурмон, го определя като „един приятен хаос, един очарователен лабиринт“. Знаменателно е и признанието на А. Винар в книгата му „Кръстоносният поход на символизма“: „Най-сетне символът не занимава всички, които се обявяват за символисти. Той е чудо, почитано по твърде приблизителен начин. Нека се откажем следователно да бъдем по-щастливи от Мореас, който не съумя да дефинира символизма. Символизъмът не е нито школа, нито доктрина.“

Към всичко това бих искал да добавя написаното от мене на стр. 39 от дисертацията ми: „Най-изчерпателното негово (на символизма) определение може да е това, което го характеризира като протест срещу съвременното общество и позитивната концепция за вселената. Чувството за дълбокия живот на духа, някаква интуиция за тайната и за всичко това, което стои отвъд явленията, стремеж да се пише поезия, освободена от дидактизма и сантименталната реторика — това намираме у френските поети от 1886 година.“ И в моята дисертация се слага ударение върху „метафората“ като на най-същественния елемент на поезията на модернизма.

Ако човек прочете моята дисертация, ще разбере, че картината на френския символизъм, която рисувам, с нищо не е по-бедна от допълненията, направени от Хаджикосев. Това означава, че неговите упреци са малко прибързани, което в повечето случаи не е съвместимо с научната добросъвестност.

В тази бележка обръщам вниманието и на една досадна печатна грешка (пропусната запетая след думите „Поемите на Парнас“, стр. 72 от статията ми „Европейският символизъм“), която дава повод на моя критик за поредния неоснователен упрек, че аз определям Флобер и Бодлер за поети на Парнас. Разбира се, Хаджикосев прави своя извод въз основа на печатания текст в списанието, но въпреки пропуснатата не по моя вина запетая той пак няма основание да подценява до такава степен знанията ми. Защото по силата на елементарната логика всеки ще стигне до

разбирането, че литератор, наел се да прави съпоставки между българския и европейския символизъм, не може да не знае, че Бодлер и Флобер не са поети на Парнас. В тази връзка ще посоча (аз не бих го направил при други обстоятелства, но сега съм принуден от конкретния случай), че сред разглежданите от Хаджикосев небългарски автори аз съм единственият, който е написал скромния си труд на български език. С това не бих искал да ангажирам снизходително отношение към моята дисертация, а само да подчертая, че наистина големият ми интерес към българската литература заслужаваше по-съсредоточено и обстойно внимание.

Що се отнася до неправилното според Хаджикосев мое транскрибиране на чуждите имена, аз не смятам тази негова бележка за толкова основателна. Защото, първо, не това е най-важното при анализа на нечии теоретични схващания и, второ — в самия български език по въпроса за транскрипцията, доколкото ми е известно от редовните бележки в печата, дискусиите продължават.

Хаджикосев е прав, когато ме упреква, че Стефан Георге според моята статия не е могъл да се познава с Бодлер. Но допуснатата от мене неточност се дължи на румънското списание „Revista de istorie si teorie literara“ [„Aspecte specifice nationale ale simbolismului“, N. I. Popa] V. I. Bucuresti, 1972, според което Георге е познавал лично Бодлер. Съжالياвам, че съм допуснал тази неточност, но този факт с нищо не допринася за същността на моята работа, която се базира повече върху материал от френската поезия и върху главните философско-културни наеви, преобладаващи в Европа по времето на възникването и разпространението на символизма.

Бих искал да възразя на моя критик и по въпроса за Пасколи, когото аз наричам основоположник на италианския модернизъм. Но за такъв го смятам не само аз, но и цялата съвременна литературно-научна мисъл в Италия. Същевременно аз не отричам, че у този поет има склонност към класицизъм, което е присъщо между прочем и на целия италиански модернизъм. Но повтарям пак, че не приемам упреците за недостатъчна прецизност на твърдението ми, отнасящо се до Пасколи, защото за него аз подробно пиша в дисертацията ми.

Хаджикосев не е съгласен с мен, когато пиша, че основен белег в поезията на Траянов е разумът. Но той не мотивира своето възражение, докато в дисертацията ми аз мотивирам това свое разбиране, като го отнасям най-вече до „Регина мъртва“ и „Химни и балади“. Знаем, че Траянов е търпял влиянието на немската поезия, но ако съм писал така за него, то е, защото Франция представлява център на цялата европейска литературна култура по това време и тъкмо от нея и немците черпят. В този смисъл Хаджикосев не може да ме упреква, още повече, че в дисертацията си аз

мотивирам възгледа си с цитат от Бодлер за поетизиращия разум.

Що се отнася до Лилиев, който според Хаджикосев аз неспователно сравнявам с Бодлер, в моята дисертация аз правя и редица други сравнения. Цитирам например Шопенхауер, за да обясня общия тон на Лилиевата поезия. А от Шопенхауер и неговите мисли за изкуството е лесно да се стигне до тона на поезията на Маларме. Тук искам да отбележа, че моите схващания за българския символизъм могат да търпят всякакви кри-

тики, но те трябва да се базират на един по-обширен материал, какъвто представя моята дисертация.

В заключение искам да подчертая, че съм готов на всякакви критични възражения, стига само те да са оценка на целия ми труд в дисертацията, а не на отделни фрагменти, които неизбежно дават по-ограничена представа за наблюденията ми върху съответния материал.

Луиджи дела Гатта